

OSMANLI ARŞİVİ TOPKAPI SARAYI MÜZESİ ARŞİVİ TASNİFİNDE 18. YÜZYILIN İLK YARISINA AİT DEFTERLERDE KULLANILMIŞ EBRULAR

Alparslan Babaoğlu*

Gönderilme Tarihi: 19.04.2025 - Kabul Tarihi: 16.06.2025

Özet

Osmanlı ebru sanatının tarihsel gelişimini doğru bir şekilde ortaya koyabilmek için, arşiv, kütüphane ve özel koleksiyonlarda yer alan yazma eserlerde kullanılmış ebruların yapıldıkları tarihlerin ve bu ebruları yapanların doğru tespit edilmesi büyük önem arz etmektedir. Osmanlı Arşivi, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi tasnifinde 16. 17. ve 18. yüzyıllara ait 21.107 adet defter tespit edilmiş; bunlardan 2177 defterin kabında ebru kullanıldığı belirlenmiştir. Bu ebruların 1247'sinin doğrudan üzerinde ya da etiketinde kâtip tarafından yazılmış tarih bulunduğu görülmüştür. Ebruların tarih içermeyenlerinde ise muhteva analizine dayalı olarak Arşiv tarafından verilen tarihlerin büyük ölçüde ebrunun üretildiği dönemi işaret ettiği anlaşılmıştır.

18. yüzyıl boyunca defterlerde kullanılmış olan ebruların ait oldukları ebru sınıfına ve zamana göre kullanım sayıları incelendiğinde, kullanılan ebru sayıları arasında negatif etkileşimler görülmüştür. Bu etkileşimlerin, sözkonusu dönem boyunca kullanılan ebruların tek bir ebrucu tarafından yapılmış olduklarına işaret ettiği değerlendirilmiştir.

Bu çıkarım, özellikle battal ve taraklı sınıflarından ebruların yaparını belirlemekte kullanılabilecek ayırt edici teknik ve estetik özelliklerin çok az ve somut olmaması nedeniyle sözkonusu dönemde kullanılmış ebruların yaparını belirlemek açısından çok önemlidir. Bu çalışma ile, 18. yüzyılın ilk yarısına ait defter kaplarında kullanılmış olan tüm sınıflardan ebruların yıllara göre kullanım sayılarının kıyaslanması yoluyla bu ebruları yapan ebrucunun kimliğinin ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Ebru, ebrucu, battal ebru, taraklı ebru, Hatip Mehmed Efendi, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, Osmanlı Arşivi.

MARBLED PAPERS USED IN THE MANUSCRIPTS IN OTTOMAN ARCHIVES TOPKAPI PALACE MUSEUM ARCHIVES CLASSIFICATION DURING THE FIRST HALF OF THE 18th CENTURY

Abstract

In order to be able to write Ottoman Marbling History, determining the dates the marbled papers have been produced and the names of the artists are very important. In the Ottoman Archives, Topkapı Palace Museum Archives, 21,107 notebooks belonging to the 16th, 17th and 18th centuries were identified; it was determined that marbling was used on the cover of 2177 of these notebooks. 1247 of these marbling are directly on or a date written by the scribe on the label. It has been justified that dates written on the manuscripts correctly correspond to the dates they have been produced.

When the number of marbled papers for each marbling class corresponding the years they have been used is examined, negative correlations found between the number of marbled papers used for each marbling classe during the first three quarters of the 18th century.

To identify a marbler is almost impossible because differentiating features of especially stone and combed classes of marbled papers are very limited and not concrete. In this work, it is aimed to discover the identity of the marbler who produced especially stone and combed class marbled papers used in the Ottoman Archives Topkapı Palace Museum Classification during the first half of the 18th century.

Keywords: Marbling, marbler, stone marbling, combed marbling, hatip Mehmed Efendi, Topkapı Palace Museum Archive, Ottoman Archives.

Giriş

Ebru, kıvamı artırılmış bir sıvı üzerine içinde sı-ğır ödü bulunan doğal boyaların, yaşlı atın kuyruk kıllarının bir dalın çevresine sarılmasıyla yapılmış fırçalar kullanılarak serpilmesiyle oluşturulan dese-ne, gerekiyorsa muhtelif araçlarla şekil verildikten sonra sıvının yüzeyine yerleştirilen bir kâğıda tespit edilmesi suretiyle gerçekleştirilen bir kâğıt bezeme sanatıdır.

Ebru tekniği kullanılarak bezenmiş kâğıtlar, önceleri hattatlar tarafından üzerine yazmak ve mücellitler tarafından çarkûşe ciltte cilt kapağını kaplamak ve kitabın gövdesini cilde birleştirmek amacıyla kullanılırken daha sonraları albümlerdeki sayfaların boşluklarını ve hüsn-i hat levhaların pervazlarını tezyîn etmek amacıyla da kullanılmaya başlanmıştır.

Osmanlı kitap sanatlarının önemlilerinden bi-risi olan ebruları tarihlendirmek, yani ne zaman ve kim tarafından yapıldıklarını belirlemek birçok parametreyi birarada değerlendirmeyi gerekli kılan zor bir işlemdir. Çoğu zaman bir kitapta istinsah tarihi ve müstensihin ismine rastlamak mümkün-se de aynı şey ebrular için geçerli değildir ve hiçbir zaman bir ebrunun üzerinde yapanın ismi ve yapıldığı tarih bulunmaz.

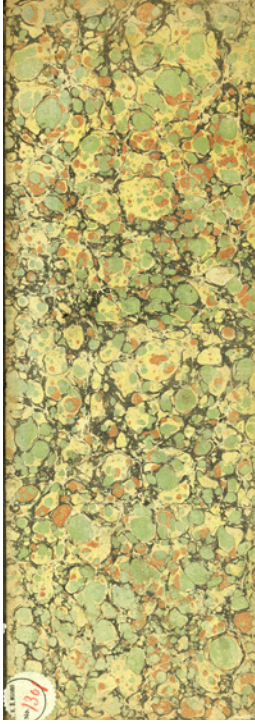
Ebrunun bulunduğu kitap ya da albüm, istinsah tarihinden sonraki bir tarihte ciltlenmiş olabilir. Bu durumda ebru, istinsah tarihine değil kitabın ya da albümün ciltlendiği döneme ait bir ebrudur. Ben-zer şekilde albüm, yıpranarak parçalanmış başka albümlerin parçaları birleştirilerek oluşturulmuş olabilir. Bu durumda albümde kullanılmış her ebru farklı bir tarihe ait olacaktır. Bu açıdan değ-erlendirildiğinde tarihlenmiş her bir ebru, Osmanlı Ebru Tarihi'nin yazılabilmesi açısından son derece kıymetlidir.

Çok sayıda ebru kaplı defterin yer aldığı Osmanlı Arşivi Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi tasnifinde Ara-lık 2022 tarihi itibarıyla tasnif işlemi tamamlanmış, 16. 17. ve 18. yüzyıllara ait 21107 defter taranmış ve 21'i matbu ve tanımsız olmak üzere 2201 def-terin kabında ebru kullanıldığı tespit edilmiştir.¹ Ancak sık başvurulanan defterlerin bir kısmının cil-dinin yıpranma nedeniyle daha sonraki bir tarihte onarım gördüğü ve bu işlem için onarım tarihinde üretilmiş ebruların kullanıldığı değerlendirilerek hataya sebep olmamak amacıyla *geriye dönük kul-lanım* olarak nitelendirilen bu durumdaki 96 ebru çalışma dışında bırakılmıştır.

Bu çalışmada, özellikle 18. yüzyılın ilk yarı-sı boyunca belli başlı ebru sınıflarından ebruların kullanım sayıları arasında gözlenen, bir sınıftan ebrunun kullanım sayısının arttığı durumda diğer sınıf ya da sınıflardan ebruların kullanım sayıları-nın azalması şeklinde kendini gösteren etkileşim-lerden yararlanılarak bu ebruların kaç farklı eb-rucu tarafından yapılmış olabileceklerinin ve bu ebrucuların mümkünse kimliklerinin tespit edil-mesi amaçlanmaktadır.

Tespit edilen 2177 ebru çalışmanın anlaşılabilir-liğini artırmak ve değerlendirmeyi kolaylaştırmak amacıyla; ait oldukları ebru ailesi, varsa yapımında kullanılan aletler ve mevcut bilgiler ışığında, ebru tekniğinde olan gelişmeler gibi kriterler eşliğinde sınıflandırılmıştır. (Resim 1)

1 Babaoğlu, *Osmanlı Ebru Tarihi ve Sanatçıları (16-18. Yüzyıl-lar)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2024, 79, 8, 204.

Battal sınıfından ebru,
TS.MA.d., Env. No. 01301.0001

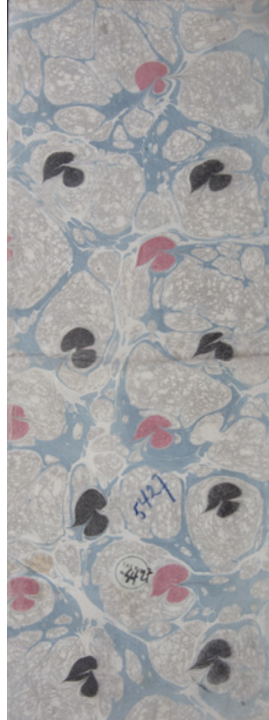
Taraklı sınıfından ebru,
TS.MA.d., Env. No. 03500.0001

Kır çiçeği sınıfından ebru,
TS.MA.d., Env. No. 02003.0001

Gelişmiş hatip sınıfından ebru,
TS.MA.d., Env. No. 00721.0563

Basit hatip sınıfından ebru,
TS.MA.d., Env. No. 05427.0001

Kumlu sınıfından ebru,
TS.MA.d., Env. No. 08576.0004

1 Çalışmada kullanılan ebru sınıflarına örnekler

Battal Sınıfı: Üzerinde ebru yapılan kıvamı artırılmış sıvının yüzeyine boyaları damlatmak suretiyle uygulananlar dışında kalan, hemen hemen bütün ebru çeşitlerinin temeli olan ve boyaların bir fırça ile serpilmesiyle oluşturulan ebrular bu sınıf altında toplanmıştır. Battal ebruya kalın bir at kılı ya da bir biz yardımıyla şekil vermek suretiyle yapılan gelgit, şal ve bunların hepsinin üzerine ince bir fırça yardımıyla küçük damlalar serpilerek gerçekleştirilen her türlü serpmeli battal, serpmeli gelgit ve serpmeli şal ebruları da bu sınıf altında toplanmıştır.

Taraklı Sınıfı: Ebrucunun battal sınıfında belirtilen ebru çeşitlerinden birisine bazen doğrudan bazen de bir biz ile gelgit ya da şal deseni oluşturduktan sonra yaptığı tarak adı verilen özel bir aletle şekil vermesiyle ortaya çıkan ebrular ile bunların uygulanan taraktan sonra tekrar bir biz ile şekillendirilmesiyle yapılan ebrular, bu sınıf altında toplanmıştır.

Kır Çiçeği Sınıfı: Bir saptan çıkan, hangi çiçek olduğu belli olmayacak derecede üsluplaştırılmış, bir ya da birden fazla çiçek ihtiva eden çiçek buketleri bu sınıf altında toplanmıştır.

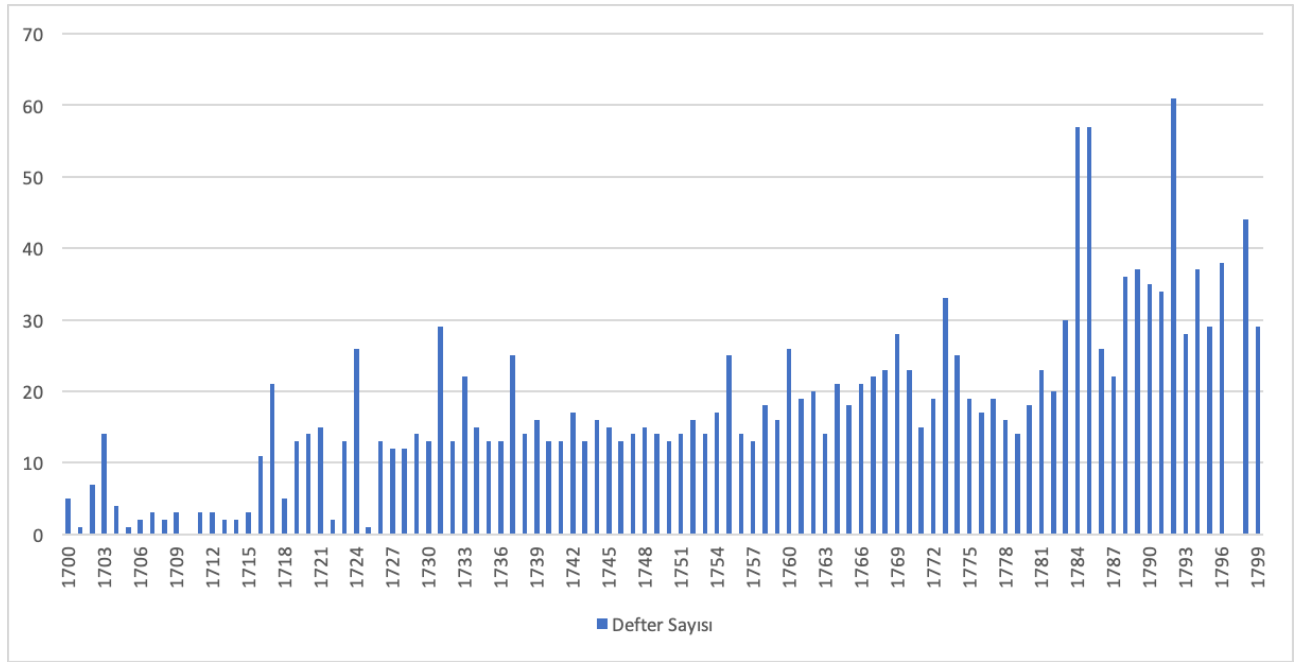
Gelişmiş Hatip Sınıfı: Genellikle battal ya da seyrek hâlde taraklı sınıfı bir ebru üzerinde bir biz yardımıyla en az iki renkten oluşan konsantrik halkalar meydana getirilmek suretiyle yine bir biz yardımıyla bunlara aynı ya da farklı şekiller verilerek yapılan çok renkli desenlerin kullanıldığı ebrular, bu sınıf altında toplanmıştır.

Basit Hatip Sınıfı: Battal ya da taraklı sınıfı bir ebru üzerine bir biz yardımıyla damlatılan bir ya da daha fazla renkte, ancak her biri tek renkli yuvarlaklara yine bir biz yardımıyla şekil vermek suretiyle yapılan ebrular, bu sınıf altında toplanmıştır.

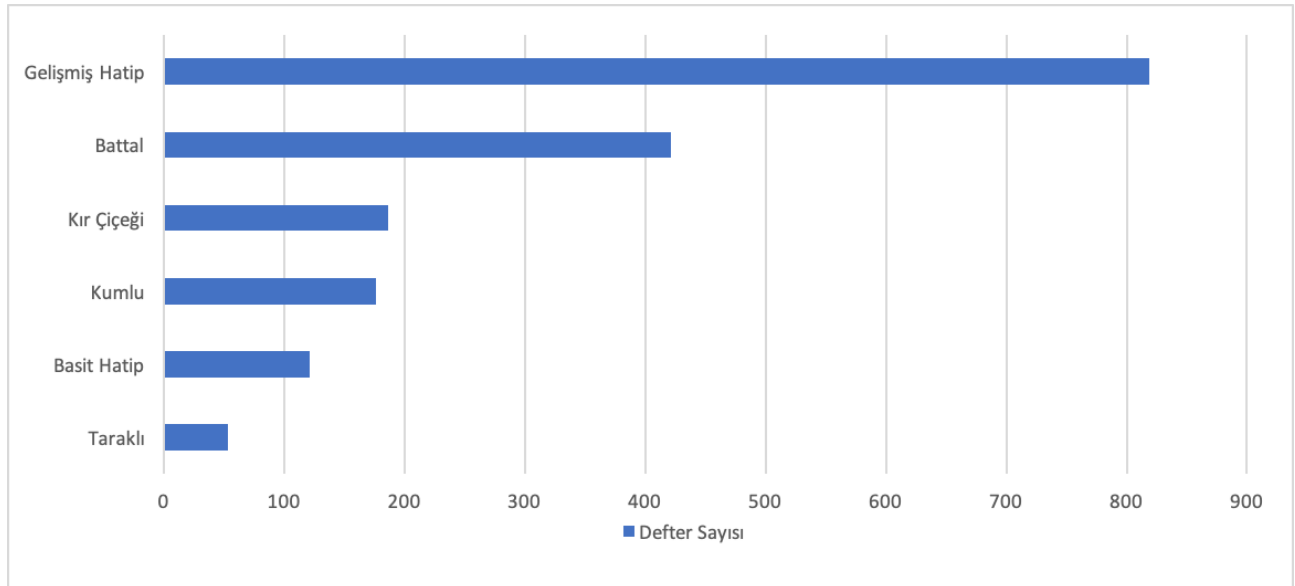
Kumlu Sınıfı: Boyanın boş tekne ya da seyrek atılmış tek ya da en fazla iki renkli battal ebrulu zemin üzerine bir biz kullanılarak damlatılmasıyla yapılan ve renklerden en az birisinin ebrucu tarafından bilinçli bir şekilde kumlandırıldığı anlaşılan hatip ebruları ile iri yuvarlaklar ve kâğıdın yüzeyini tamamen kaplayacak şekilde yapılmış yekpare kumlu ebrular, bu sınıf altında toplanmıştır.

Kabında ebru kullanılmış defterlerden 1747 defter 18. yüzyıla aittir. Söz konusu ebruların 18. yüzyılın her bir çeyreği için sınıflara ve yıllara göre kullanım sayıları Tablo 1’de ve takip eden grafiklerde sunulmuştur.

Tablo 1 ve Grafik 1’de 18. yüzyıl boyunca Osmanlı Arşivi Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi tasnifinde yıllara göre kabında ebru kullanılmış olan defter sayıları yer almaktadır. Buna göre yüzyılın başında, zaman zaman değişmekle birlikte her sene ortalama 5 ebru kullanılıyorken bu sayının ilk çeyrekte sonra yükselerek bazen yılda 30 ebrunun üzerine çıktığı görülmektedir. 18. yüzyılın ilk çeyreği, Ayasofya Hatibi Mehmed Efendi’nin ebrularının kullanılmaya başlandığı dönemdir ve ilk çeyrekte sonraki bu artışın kendisinin çok sayıda ürettiği ebrularının kullanılmaya başlanması nedeniyle olduğu açıktır.

Grafik 1. Osmanlı Arşivi, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi tasnifinde 18. yüzyıl boyunca ebru kullanılmış defterlerin yıllara göre sayıları

Grafik 2. Osmanlı Arşivi, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi tasnifinde 18. yüzyıl boyunca kullanılmış ebruların sınıflara göre dağılımı

Dönem	Sene	Battal	Taraklı	Kır Çiçeği	Basit Hatip	Gelişmiş Hatip	Kumlu	Toplam
1. çeyrek	1700							
	1701	2						2
	1702		1					1
	1703	8	2					10
	1704		1					1
	1705							
	1706		1					1
	1707	2						2
	1708							
	1709	1	1					2
	1710							
	1711		1					1
	1712	2						2
	1713	2						2
	1714	1						1
	1715	8	2	4				14
	1716	5		9				14
	1717	2	2	5				9
	1718	2		8				10
	1719	2		12				14
	1720			12				12
	1721	4						4
	1722	5		7				12
	1723	1		11				12
	1724			2				2
2. çeyrek	1725	8	1	2				11
	1726	12						12
	1727	12						12
	1728	15						15
	1729	12						12
	1730	1		12				13
	1731	16		1				17
	1732	8		5				13
	1733	3		13				16
	1734	12	1	1				14
	1735	14						14
	1736	12						12
	1737	13						13
	1738	12						12
	1739	14	1					15
	1740	13						13
	1741	12						12
	1742	7		2		6		15
	1743	6	1	1		10		18
	1744					11		11
	1745			1		13		14
	1746	1				13		14
	1747	8				4		12
	1748	6				22		28
	1749			2		12		14

Dönem	Sene	Battal	Taraklı	Kır Çiçeği	Basit Hatip	Gelişmiş Hatip	Kumlu	Toplam
3. çeyrek	1750	1		6		6		13
	1751			2	2	10		14
	1752			6	2	9		17
	1753	1		11		2		14
	1754	4		12	1	2		19
	1755	1		7		14	1	23
	1756			3	1	8		12
	1757		1		1	11		13
	1758	2			7	11	1	21
	1759				5	12		17
	1760	1			3	32		36
	1761				1	2	3	6
	1762		1			19	1	21
	1763				1	15	1	17
	1764	1		1	1	17	1	21
	1765					16	1	17
	1766				2	19	1	22
	1767				2	20	1	23
	1768				4	33	3	40
	1769	3			4	1	1	9
	1770				1	17	5	23
	1771				1	17		18
	1772				3	16		19
	1773				3	16	4	23
	1774	2			3	20		25
4. çeyrek	1775				2	18		20
	1776	3			1	17	1	22
	1777	1			1	10	1	13
	1778	2	1		1	13		17
	1779	1				13	1	15
	1780	3			3	30	2	38
	1781	1			2	17	2	22
	1782	6			4	20	4	34
	1783	22	1		5	11	9	48
	1784	11	1		4	7	10	33
	1785	13			2	5	6	26
	1786	9			2	8	7	26
	1787	9			3	12	1	25
	1788	10	2	1	3	13	8	37
	1789		1		3	20	11	35
	1790	7	1	1	5	11	13	38
	1791		1		2	13	8	24
	1792	2	1		4	28	6	41
	1793	3	2		3	14	3	25
	1794	3			1	16	12	32
	1795	1			1	16	15	33
	1796	8	4			12	10	34
	1797	12	5		4	8	13	42
	1798	5	6		2	11	11	35
	1799	4	7	1	5	21	21	59

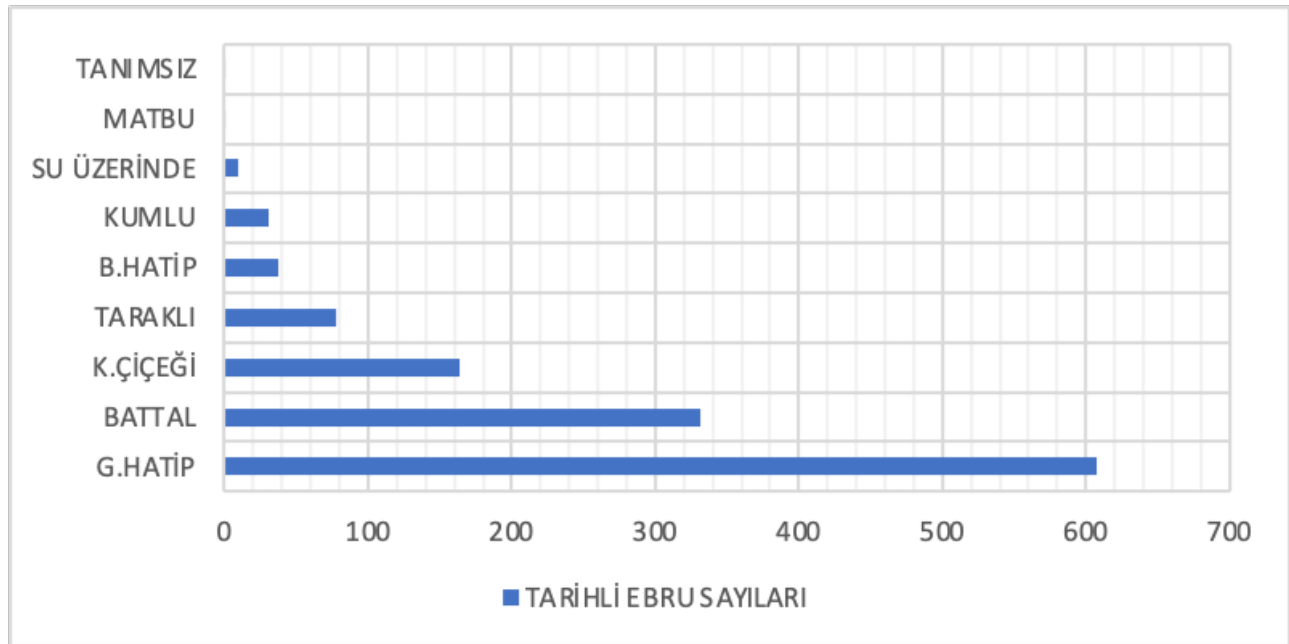
Tablo 1. 18. yüzyıl boyunca kullanılan ebruların sınıflara ve yıllara göre dağılımı

Grafik 2’de görülen 18. yüzyıl boyunca Osmanlı Arşivi Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi tasnifinde kullanılan ebruların sınıflara göre dağılımı incelendiğinde ise en fazla Hatip Mehmed Efendi’nin buluşu olan gelişmiş sınıfı ebrunun kullanıldığı görülmektedir. Bu durum, Hatip Mehmed Efendi’nin ebruculuktaki başarısı ve bu sınıftaki ebrularına dönemin mücellitleri tarafından gösterilen teveccüh ve ilginin bir sonucu olarak açıklanabilir.

Osmanlı Arşivi Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi tasnifindeki defterlerde kullanılmış ebruların üzerinde kâtipler tarafından yazılmış, büyük çoğunluğu ebrunun yapıldığı tarihi de gösteren ve defterin ait olduğu yılı işaret eden tarihler bulunmaktadır. Bu tarihler ile Arşiv tarafından defterdeki tarihler dikkate alınarak defterlere verilen tarihlerin gerçeği yansıttığı değerlendirilmiştir.² Tarihlenmiş söz konusu ebruların aynı ayırt edici özelliklere sahip benzer başka ebruların da tarihlenmesine yardımcı olmaları beklenmektedir.

Grafik 3’e göre Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi tasnifinde her sınıftan tarihli ebru bulunduğu görülmektedir. Bazı sınıflardan az sayıda olsa da bütün ebru sınıflarından tarihlenmiş ebruların varlığı, Osmanlı ebru tarihinin yazılabilmesi açısından son derece önemlidir.

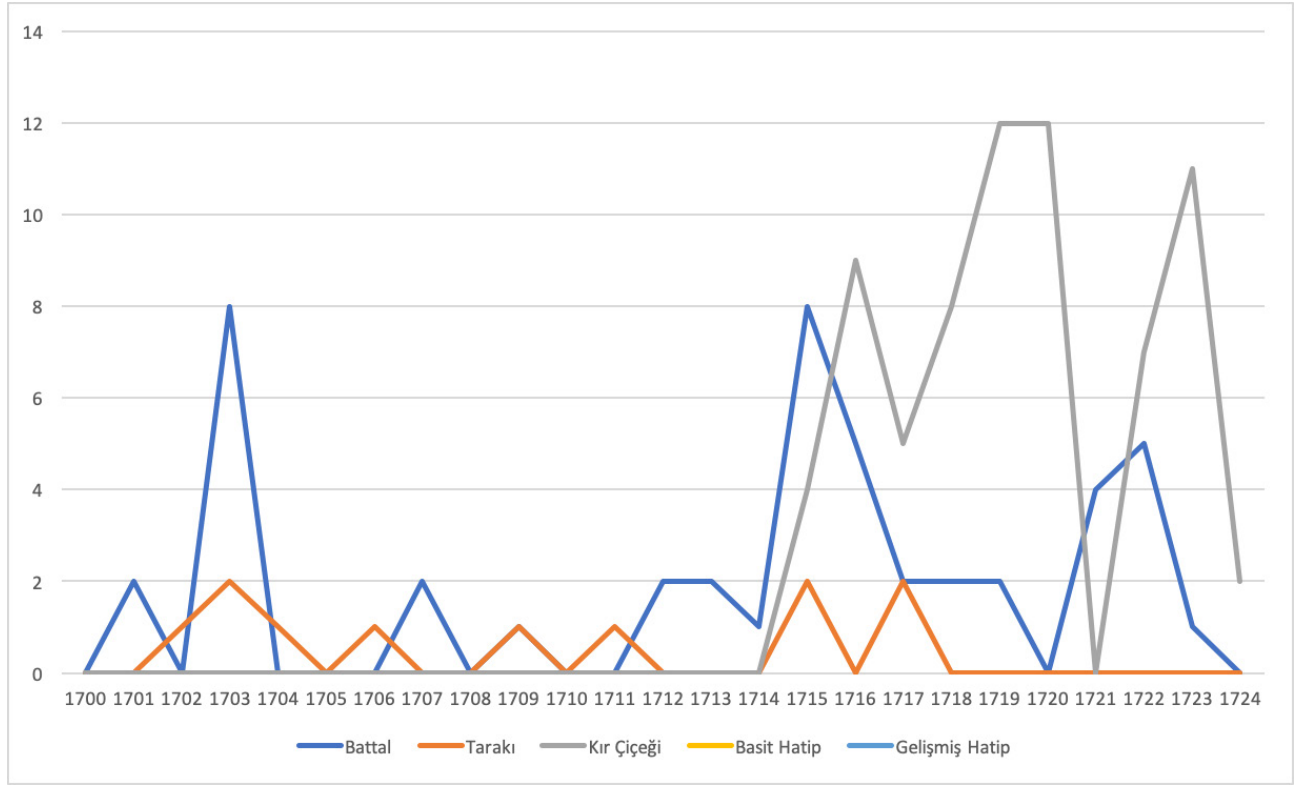
Her sınıftan geriye dönük kullanıldıkları değerlendirilen³ toplam 36 ebru çıkartıldıktan sonra 18. yüzyılın her bir çeyreği için yıllara ve sınıflara göre kullanılan ebru sayılarını gösteren grafikler aşağıda sunulmaktadır.

Grafik 3. 16-17. ve 18. yüzyıllarda Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi tasnifinde kullanılmış defterlerde sınıflara göre doğrudan ebrunun üzerinde ya da etiketinde tarih bulunan ebru sayıları

2 Babaoğlu, *Osmanlı Ebru Tarihi ve Sanatçıları (16-18. Yüzyıllar)*, 73.

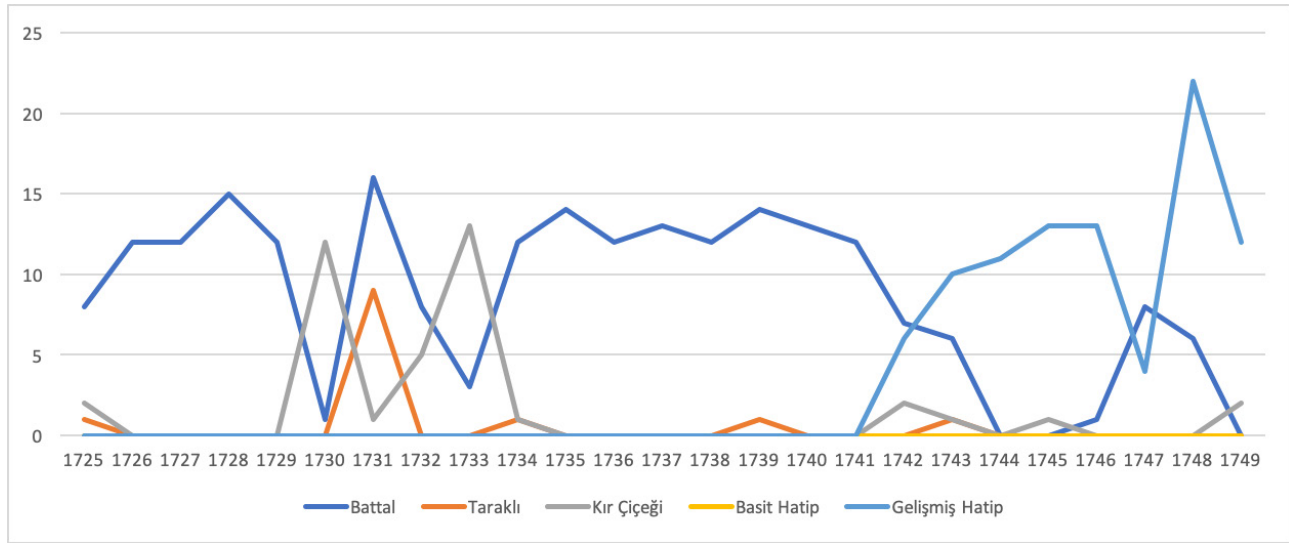
3 Babaoğlu, *Osmanlı Ebru Tarihi ve Sanatçıları (16-18. Yüzyıllar)*, 55.

Grafik 4. Osmanlı Arşivi, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi tasnifinde 18. yüzyılın 1. çeyreğine ait defterlerde yıllara ve sınıflara göre ebru kullanımı

18. yüzyılın ilk çeyreğine ait Grafik 4 incelendiğinde;

- 1715 senesinden 1716 senesine 4'den 9'a çıkan kır çiçeği sınıfı ebru kullanımı, aynı senelerde kullanılan battal sınıfı ebruların sayısının 8'den 5'e düşmesine sebep olmuştur.
- 1717 senesinden 1720'e kadar 5, 8 ve 12 adet kır çiçeği sınıfı ebru kullanılması, aynı senelerde kullanılan battal sınıfı ebru sayılarının 2, 2, 2, ve 0'a düşmesine yol açmıştır.
- 1721 senesinde sayısı 4 olan battal sınıfı ebru kullanımına karşılık kır çiçeği sınıfı ebru kullanılmamıştır.
- 1723 senesinde sayısı 11'e çıkan kır çiçeği sınıfı ebru kullanımı nedeniyle battal sınıfı ebru sayısı 1'e düşmüştür.

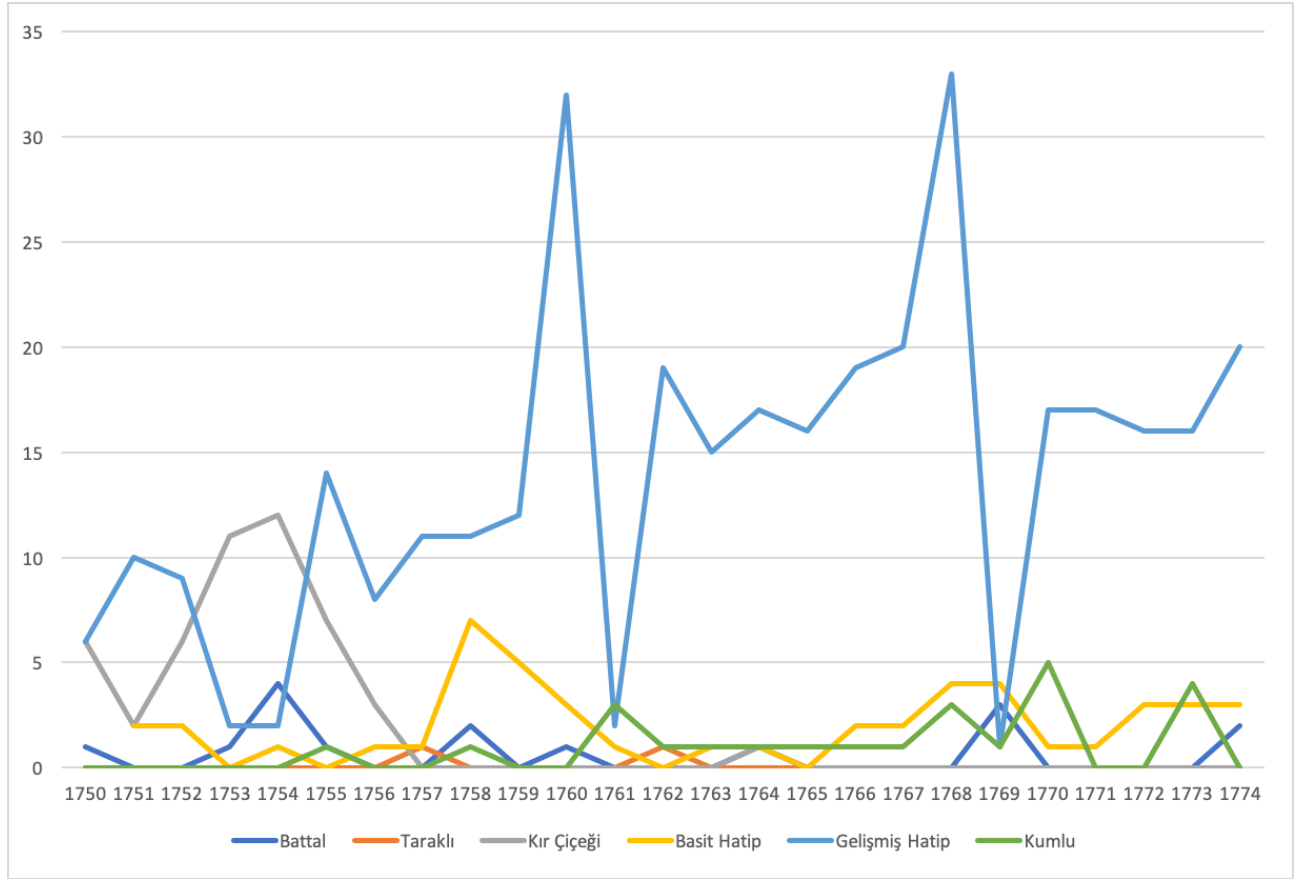
Grafik 5. Osmanlı Arşivi, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi tasnifinde 18. yüzyılın 2. çeyreğine ait defterlerde yıllara ve sınıflara göre ebru kullanımı

18. yüzyılın ikinci çeyreğine ait Grafik 5 incelendiğinde;

- 1725 senesinde kullanılan battal sınıfı ebru sayısının 8 olmasına karşılık aynı sene 2 kır çiçeği sınıfı 1 de taraklı sınıfı ebru kullanılmıştır. 1726, 1727, 1728 ve 1729 senelerinde kullanılan battal sınıfı ebru sayılarının 12, 12, 15, 12 olmasına karşılık bu senelerde taraklı ve kır çiçeği sınıflarından ebru kullanılmamıştır.
- 1730 senesinde kır çiçeği sınıfı ebruların kullanım sayısının 12'ye yükselmesi sonucunda battal sınıfı ebru sayısı 1'e düşmüştür.
- 1731'de kullanılan 16 battal sınıfı ebruya karşılık kullanılan kır çiçeği sınıfı ebru sayısı sadece 1 olmuştur.
- 1732'de kullanılan 8 battal sınıfı ebruya karşılık bu sene kullanılan kır çiçeği sınıfı ebru sayısı 5'e çıkmıştır. 1733 senesinde kır çiçeği sınıfı ebru sayısının 13'e yükselmesi, kullanılan battal sınıfı ebru sayısının 3'e düşmesine sebep olmuştur.
- 1734 senesinde bu defa 12 battal sınıfı ebruya karşılık sadece 1 kır çiçeği sınıfı ebru kullanılmıştır. Bu düşüş 1735, 1736, 1737, 1738, 1739,

1740 ve 1741 senelerinde de sürmüş, kullanılan battal sınıfı ebru sayılarının sırasıyla 14, 12, 13, 12, 14, 13, 12 olmasına karşılık kır çiçeği sınıfı kullanılmamıştır.

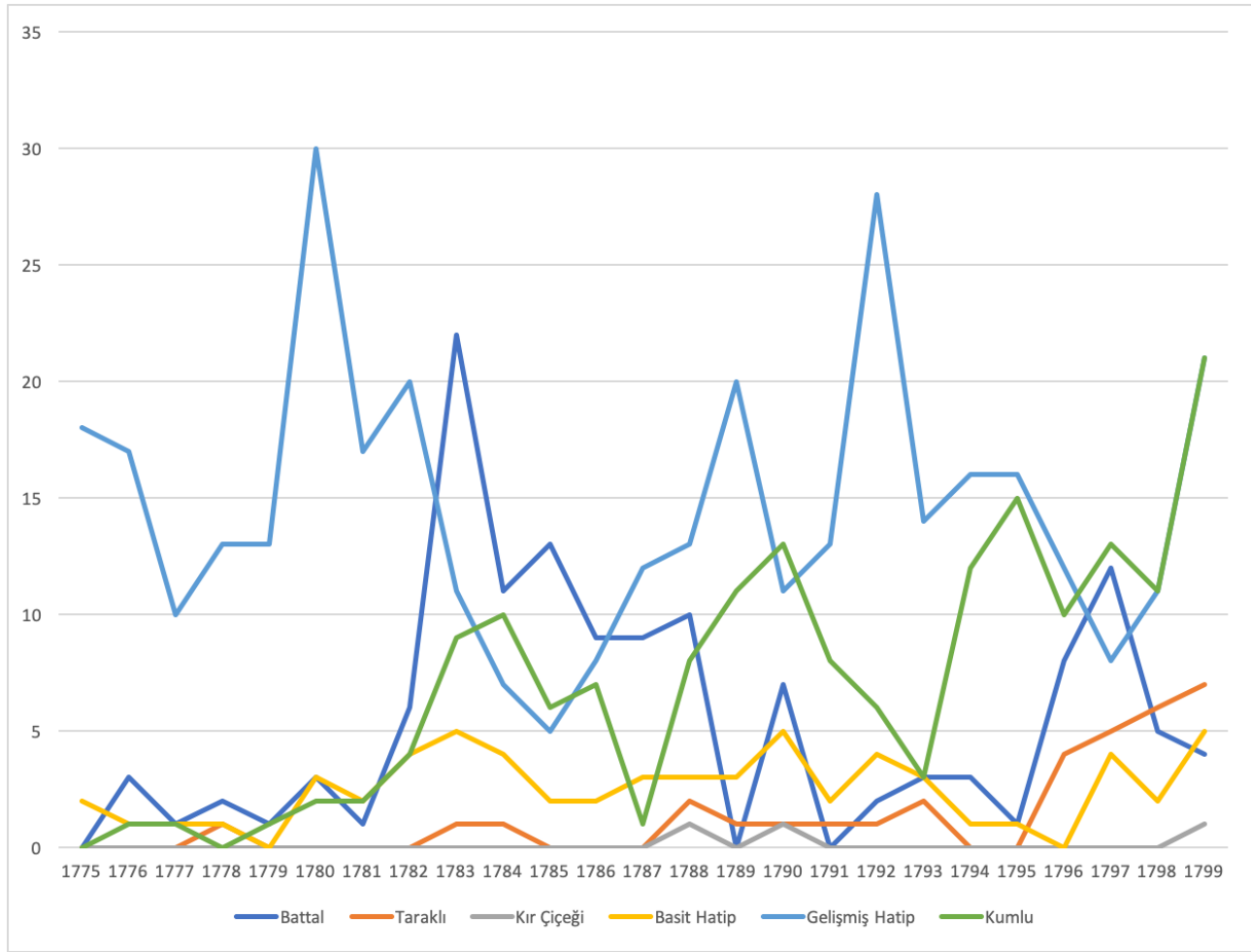
- 1742 senesinde gelişmiş hatip sınıfı ebrular kullanılmaya başlanmıştır. Bu sene 6 gelişmiş hatip sınıfı, 7 battal sınıfı ve 2 de kır çiçeği sınıfı ebru kullanıldığı görülmektedir.
- 1743 senesinde 10 gelişmiş hatip sınıfı, 6 battal sınıfı ve 1 de kır çiçeği sınıfı ebru kullanılmıştır.
- 1744, 1745 ve 1746 senelerinde gelişmiş hatip sınıfı ebruların kullanım sayılarının yıllara göre dağılımı 11, 13 ve 13'tür. 1745 senesinde sadece 1 kır çiçeği sınıfı ebru kullanılmışken, battal sınıfı ebru hiç kullanılmamıştır. Benzer şekilde 1746 senesinde de 1 battal sınıfı ebruya karşılık kır çiçeği sınıfı ebru kullanılmamıştır.
- 1747 senesinde 8 olan battal sınıfı ebru kullanımının gelişmiş hatip sınıfı ebru sayısının 4'e düşmesine sebep olduğu görülmektedir.
- 1748 senesinde kullanılan battal sınıfı ebru sayısı 6, gelişmiş hatip sınıfı ebru sayısı ise 22 olmuştur.

Grafik 6. Osmanlı Arşivi, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi tasnifinde
18. yüzyılın 3. çeyreğine ait defterlerde yıllara ve sınıflara göre ebru kullanımı

18. yüzyılın üçüncü çeyreğine ait Grafik 6 incelendiğinde;

- 1750 senesinde kır çiçeği ve gelişmiş hatip sınıflarından 6 ebru kullanılmıştır. 1751 senesinde gelişmiş hatip sınıfı ebru sayısının 10'a yükselmesi ile birlikte kır çiçeği sınıfı ebru sayısı 2'ye düşmüştür.
- 1753 ve 1754 senelerinde kullanılan kır çiçeği sınıfı ebru sayısının sırasıyla 11 ve 12'e yükselmesi ile birlikte kullanılan gelişmiş hatip sınıfı ebru sayısının her iki sene için de 2'ye düştüğü görülmektedir.
- 1755 senesinde yeniden yükselerek sayısı 14'e çıkan gelişmiş hatip sınıfı ebru kullanımı, kır çiçeği sınıfı ebru sayısının 7'e düşmesine sebep olmuştur.
- 1756 senesinden başlayarak 1761 ve 1769 senelerinin dışında kalan tüm senelerde gelişmiş hatip ebrularının kullanım sayılarının 15 ile 32 arasında çok yüksek sayılarda seyretmesi nedeniyle diğer sınıflardan kullanılan ebru sayıları, dikkate alınmayacak derecede düşmüştür.

Grafik 7. Osmanlı Arşivi, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi tasnifinde 18. yüzyılın 4. çeyreğine ait defterlerde yıllara ve sınıflara göre ebru kullanımı

Bir ebrucunun belli bir süre boyunca üretebildiği ebru sayısı, ebru yapımına ayırdığı zamanla ve yaptığı her bir ebruyu ne kadar zamanda tamamlayabildiğiyle orantılı bir şekilde azalıp çoğalmakla birlikte genellikle sınırlıdır. Bu süre boyunca ebrucunun ürettiği ebru sınıflarından birinin sayısının artmasının, diğer sınıf ya da sınıflardan üretilen ebru sayılarının azalmasına neden olacağı açıktır. Negatif korelasyon⁴ olarak isimlendirilen bu

durum, Grafik 4, 5 ve 6'da farklı sınıflardan ebruların kullanım sayılarının kırılım noktalarının çakışması şeklinde kendini göstermektedir. Ayrıca birçok sene için bir sınıftan kullanılan ebru sayısının zirveye ulaştığı noktada diğer sınıf ya da sınıflardan kullanılan ebru sayılarının en aza düştüğü de görülmektedir. 18. yüzyılın 4. çeyreğine ait olan Grafik 7'de ise kırılım noktalarının negatif korelasyonlar oluşturacak biçimde çakışmaları durumu, diğer grafiklerde olduğu gibi somut bir biçimde gözlenmemektedir.

⁴ İstatistik biliminde iki bağımsız değişkenden birisindeki artışın diğerinde düşüşe sebep olması negatif korelasyon, artışa sebep olması ise pozitif korelasyon olarak isimlendirilmektedir.

Tablo 1 ve grafiklerin incelenmesi sonucunda bazı çarpıcı çıkarımlar elde etmek mümkündür. Bunlar;

- 1. çeyrekte diğer çeyreklere kıyasla daha az sayıda etkileşim görülmesinin nedeni olarak kullanılan ebru sayısının az, ebru çeşidinin sınırlı olması gösterilebilir.
- 18. yüzyılın ilk çeyreğinin ikinci yarısı ile ikinci ve üçüncü çeyreğinde ebru sınıflarının yıllara göre kullanım sayıları dikkatle incelendiğinde kullanım sayıları arasında negatif korelasyonların⁵ olduğu görülmektedir.
- Negatif korelasyonların varlığı, sözkonusu sınıflardan ebruları yapan ebrucunun aynı kişi olmasıyla ilgilidir. Bu dönemde birden fazla ebrucunun faal olarak ebru yapması ve bu ebruların Osmanlı Arşivi Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi tasnifinde kullanılmış olması durumunda her ebrucunun diğerlerinden bağımsız olarak farklı sınıflardan ebrular yapıyor olmasını gerektirmektedir. Bu durum, kullanılan ebru sayıları arasında herhangi bir korelasyonun görülmesini gerektirmektedir.
- 18. yüzyılın 4. çeyreğinin özellikle ikinci yarısında söz konusu negatif etkileşimler görülmekle birlikte bu çeyreğin ikinci yarısında kullanılan gelişmiş hatip sınıfı ebru sayılarının diğer sınıflardan kullanılan ebru sayılarını yok sayacak derecede yüksek olduğu görülmektedir. Ebrularda anlamlı ve tekrarlayan etkileşimlere rastlanmaması, bu eserlerin birden fazla ebrucu tarafından yapıldığını düşündürmektedir. Bu durumun Hatip Mehmed Efendi'nin birden fazla talebesinin olduğuna işaret ettiği değerlendirilmektedir.

Kır çiçeği ve hatip sınıflarından ebruları birbirinden ayıracak dolayısıyla yapanlarının tespit edilmesine yardımcı olacak; desenleri taşıyan zemin ebrusunun özellikleri, ebrucu tarafından desenlerin yerleştirilmesinde kullanılan sistem ve alışkanlıklar, desenler arasındaki mesafe, desen büyüklükleri, desenleri oluştururken kullanılan bizin kalınlığı ve teknedeki izlerden anlaşılan biz hareketleri gibi bir takım ayırt edici özellikler bulunmaktadır. Özellikle battal ve battalla başlanan ebrularda kullanılan renkler, tercih edilen renk kombinasyonları, bunların sırası, ebrucunun fırçasının kalınlığı, serpmeden önce fırçasında ne kadar boya bıraktığı gibi değişkenlik gösterebilen ve çok da somut olmayan birkaç özellik dışında ayırt edici özelliğe rastlanmamaktadır. Aynı durum taraklı ebrular için de geçerli olup kullanılan renkler ve tarağın dişleri arasındaki mesafe dışında ebruları gruplandırarak yapılanı tespit etmeye yarayacak ayırt edici özellik yoktur. Bu nedenlerden ötürü battal ve taraklı sınıflarından ebruları yapanların, diğerlerinden ayırt edilerek tespit edilmesi çok güçtür.

Yukarıda sıralanan çıkarımlar ışığında Osmanlı Arşivi Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi tasnifinde 18. yüzyıl boyunca kullanılmış ebrular değerlendirildiğinde, bu yüzyılın ilk çeyreğinin ikinci yarısı ve 2 çeyreğinde görülen negatif etkileşimler nedeniyle bu dönem boyunca üretilmiş ve Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi tasnifinde kullanılmış battal ve taraklı sınıfı ebruların dönemin tek faal ebrucusu olan Hatip Mehmed Efendi'nin elinden çıkmış olduklarını söylemek mümkündür.

Öte yandan Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi tasnifinde, İran ve Hint kaynaklarında örneği görülmeyen, sadece Osmanlı Arşivi'nin belli bir döneminde görülen ve benekli serpmeli olarak nitelendirilen ebru çeşidini yapanın da Hatip Mehmed Efendi olduğu değerlendirilmiştir.⁶ Benekli serpmeli ebrulara Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi tasnifinde 1725-1755 tarihleri arasında rastlanmaktadır.⁷ Bu

5 Babaoğlu, *Osmanlı Ebru Tarihi ve Sanatçıları (16-18. Yüzyıllar)*, 224.

6 Jake Benson, *A Brief History, and Possible Origin of the Schrotel Pattern*, Society of Marbling 2006 Manual, 2006, 7.

7 Babaoğlu, *Osmanlı Ebru Tarihi ve Sanatçıları (16-18. Yüzyıllar)*, 139.

çıkartım da 18. yüzyılın ilk yarısı boyunca Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi tasnifinde Hatip Mehmed Efendi dışında herhangi bir ebrucunun ebrularının kullanılmadığı, bir başka deyişle bu dönemde Hatip Mehmed Efendi dışında ebrucu bulunmadığı şeklinde yorumlanan negatif etkileşimlerin açıklamasını destekler niteliktedir.

Hatip Mehmed Efendi'nin ustası olduğu kabul edilen ebrucunun ebrularının kullanıldığı tarih aralığı 1666-1712 olduğundan, karışıklığa meydan vermemek adına 18. yüzyılın ilk 12 senesinde görülen battal ve taraklı sınıflarından ebruların bu ebrucu tarafından yapılmış olma ihtimali nedeniyle Hatip Mehmed Efendi'nin elinden çıkmış olduğu değerlendirilen ebruların 1712 senesinden itibaren görülen ebrular olduğunu söylemek doğru olacaktır. Öte yandan Hatip Mehmed Efendi'nin ilk iki talebesinin ebrularının Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi tasnifinde görülmeye başlandıkları tarihlerin 1747 ve 1762 seneleri olduğu kabul edilmektedir.⁸ Negatif etkileşimler nedeniyle yapılan çıkarıma göre Hatip Mehmed Efendi dışında faal olarak ebru yapan başka ebrucunun bulunmadığı, dolayısıyla görülen ebruların tamamını yapan ebrucunun Hatip Mehmed Efendi olduğunun söylenebileceği tarih aralığı 1712-1747'dir. Şüphesiz bu tarih aralığı dışında kendisinin battal ve taraklı sınıflarından ebrularının kullanılmış olması ihtimali de mevcuttur. Ancak bu ebruları talebelerinin ebrularından ayırt edecek özellikler bulunmaması nedeniyle negatif etkileşimlere dayanarak bu tarih aralığı dışında kullanılmış battal ve taraklı sınıflarından ebruların Hatip Mehmed Efendi'ye ait olduğunu söylemek doğru değildir.

Osmanlı Arşivi Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi tasnifinde 1712-1747 tarihleri arasında kullanılmış defterlerden 244 defterin kabında battal sınıfı, 8 defterin kabında da taraklı sınıfı ebru kullanılmış ve bu ebruların Hatip Mehmed Efendi'nin elinden çıktığı sonucuna varılmıştır. (Tablo 2 ve Tablo 3) Bu sınıflardan ebruların ayırt edici özelliklerinin yeterli ve somut olmamalarının bir sonucu olarak kim tarafından yapıldıklarının belirlenmesinin neredeyse imkânsız olması nedeniyle bu çıkarımın çok değerli olduğu düşünülmektedir.

Hatip Mehmed Efendi'nin elinden çıkmış olması gereken battal sınıfı ebrulardan örnekler⁹ Resim 2'de ve benekli serpmeli ebrulardan örnekler¹⁰ Resim 3'de sunulmaktadır.

8 Babaoğlu, *Osmanlı Ebru Tarihi ve Sanatçıları (16-18. Yüzyıllar)*, 165.

9 TS.MA.d.1419.0001 (1123/1712), TS.MA.d.2359.0002 (1128/1716), TS.MA.d.9081.0001 (1138/1726), TS.MA.d.2370.0005 (1139/1727).

10 TS.MA.d.2369.0002 (1137/1725), TS.MA.d.2368.0007 (1137/1725), TS.MA.d.2369.0005 (1138/1726), TS.MA.d.2369.0012 (1138/1726).

2 Kullanıldıkları defterlerin tarihleri dışında Hatip Mehmed Efendi'ye ait olduklarına ilişkin ayırt edici özellikleri bulunmayan ancak ustalık düzeyi ve görülen negatif etkileşimler nedeniyle kendisinin elinden çıkmış olması gereken ebrular

3 Hatip Mehmed Efendi'ye ait oldukları değerlendirilen benekli serpmeli ebrular

Tarih	Envanter Numarası
1124/1713	TSMA.d.7460.0001
1124/1713	TSMA.d.2090.0001
1126/1715	TSMA.d.2357.0011
1126/1714	TSMA.d.3112.0001
1127/1715	TSMA.d.2179.0001
1127/1715	TSMA.d.2358.0006
1127/1715	TSMA.d.2358.0001
1127/1715	TSMA.d.2358.0008
1127/1715	TSMA.d.2358.0010
1127/1715	TSMA.d.2358.0003
1127/1715	TSMA.d.2358.0005
1128/1716	TSMA.d.2903.0001
1128/1716	TSMA.d.2605.0001
1128/1716	TSMA.d.2359.0005
1128/1716	TSMA.d.2359.0007
1128/1716	TSMA.d.2359.0002
1128/1716	TSMA.d.2359.0003
1129/1717	TSMA.d.2360.0005
1129/1717	TSMA.d.2360.0006
1130/1718	TSMA.d.2361.0001
1130/1718	TSMA.d.2361.0005
1131/1719	TSMA.d.2003.0002
1133/1721	TSMA.d.2364.0001
1133/1721	TSMA.d.2364.0001
1132/1719	TSMA.d.2006.0001
1134/1722	TSMA.d.2365.0004
1134/1722	TSMA.d.2365.0009
1134/1722	TSMA.d.1432.0001
1134/1722	TSMA.d.2365.0005
1135/1723	TSMA.d.2366.0004
1134/1721	TSMA.d.2365.0001
1134/1721	TSMA.d.2365.0002
1135/1722	TSMA.d.2366.0001
1137/1725	TSMA.d.2368.0008
1137/1725	TSMA.d.2368.0012
1137/1725	TSMA.d.2368.0005
1137/1725	TSMA.d.2368.0006
1137/1725	TSMA.d.2368.0007
1137/1725	TSMA.d.2368.0009
1137/1725	TSMA.d.2368.0010
1137/1725	TSMA.d.2368.0011
1138/1726	TSMA.d.2369.0003
1138/1726	TSMA.d.2369.0004
1138/1726	TSMA.d.9081.0001

Tarih	Envanter Numarası
1138/1726	TSMA.d.2369.0002
1138/1726	TSMA.d.2369.0007
1138/1726	TSMA.d.2369.0005
1138/1726	TSMA.d.2369.0006
1138/1726	TSMA.d.2369.0008
1138/1726	TSMA.d.2369.0009
1138/1726	TSMA.d.2369.0010
1138/1726	TSMA.d.2369.0011
1138/1726	TSMA.d.2369.0012
1139/1727	TSMA.d.2370.0006
1139/1727	TSMA.d.2370.0008
1139/1727	TSMA.d.2370.0009
1139/1727	TSMA.d.2370.0007
1139/1727	TSMA.d.2370.0011
1139/1727	TSMA.d.2370.0012
1139/1727	TSMA.d.2370.0005
1139/1727	TSMA.d.2370.0003
1139/1727	TSMA.d.2370.0010
1139/1727	TSMA.d.2370.0002
1139/1727	TSMA.d.2370.0001
1139/1727	TSMA.d.2370.0004
1140/1728	TSMA.d.2521.0001
1140/1728	TSMA.d.2371.0002
1140/1728	TSMA.d.2271.0001
1140/1728	TSMA.d.2371.0007
1140/1728	TSMA.d.2371.0010
1140/1728	TSMA.d.2371.0012
1140/1728	TSMA.d.2371.0001
1140/1728	TSMA.d.2371.0009
1140/1728	TSMA.d.2371.0008
1140/1728	TSMA.d.2371.0011
1140/1728	TSMA.d.2371.0004
1140/1728	TSMA.d.2371.0003
1140/1728	TSMA.d.2371.0006
1140/1728	TSMA.d.2371.0005
1141/1729	TSMA.d.2372.0001
1141/1729	TSMA.d.2372.0004
1141/1729	TSMA.d.2372.0002
1141/1729	TSMA.d.2372.0003
1141/1729	TSMA.d.2372.0006
1141/1729	TSMA.d.2372.0007
1141/1729	TSMA.d.2372.0009
1141/1729	TSMA.d.2372.0012
1141/1729	TSMA.d.2372.0005

Tarih	Envanter Numarası
1141/1729	TSMA.d.2372.0008
1141/1729	TSMA.d.2372.0010
1141/1729	TSMA.d.2372.0011
1141/1728	TSMA.d.2213.0001
1143/1731	TSMA.d.2184.0001
1143/1731	TSMA.d.2211.0002
1143/1731	TSMA.d.2374.0007
1143/1731	TSMA.d.2374.0001
1143/1731	TSMA.d.2374.0004
1143/1731	TSMA.d.2374.0003
1143/1731	TSMA.d.2374.0008
1143/1731	TSMA.d.2211.0002
1143/1731	TSMA.d.2211.0001
1143/1731	TSMA.d.2374.0006
1143/1731	TSMA.d.2374.0012
1143/1731	TSMA.d.2374.0002
1143/1731	TSMA.d.2374.0009
1143/1731	TSMA.d.2374.0011
1143/1731	TSMA.d.2374.0010
1143/1731	TSMA.d.2374.0005
1144/1732	TSMA.d.2375.0009
1144/1732	TSMA.d.2375.0003
1144/1732	TSMA.d.2375.0001
1144/1732	TSMA.d.2375.0002
1144/1732	TSMA.d.2375.0007
1144/1732	TSMA.d.2375.0004
1144/1732	TSMA.d.2375.0008
1143/1730	TSMA.d.2210.0001
1145/1733	TSMA.d.2212.0001
1145/1733	TSMA.d.2376.0008
1146/1734	TSMA.d.2377.0002
1146/1734	TSMA.d.2377.0005
1146/1734	TSMA.d.2215.0001
1146/1734	TSMA.d.78.0001
1146/1734	TSMA.d.2377.0004
1146/1734	TSMA.d.2377.0012
1146/1734	TSMA.d.2377.0006
1146/1734	TSMA.d.2377.0007
1146/1734	TSMA.d.2377.0008
1146/1734	TSMA.d.2377.0010
1146/1734	TSMA.d.2377.0011
1146/1734	TSMA.d.2377.0003
1145/1732	TSMA.d.2214.0001
1147/1735	TSMA.d.2378.0005

Tarih	Envanter Numarası
1147/1735	TSMA.d.2378.0008
1147/1735	TSMA.d.4943.0001
1147/1735	TSMA.d.2378.0002
1147/1735	TSMA.d.2378.0003
1147/1735	TSMA.d.2378.0004
1147/1735	TSMA.d.2378.0009
1147/1735	TSMA.d.2378.0007
1147/1735	TSMA.d.2378.0011
1147/1735	TSMA.d.2378.0001
1147/1735	TSMA.d.2378.0006
1147/1735	TSMA.d.2378.0010
1147/1735	TSMA.d.2378.0012
1146/1733	TSMA.d.6144.0001
1148/1736	TSMA.d.2379.0003
1148/1736	TSMA.d.2379.0008
1148/1736	TSMA.d.2379.0004
1148/1736	TSMA.d.2379.0007
1148/1736	TSMA.d.2379.0009
1148/1736	TSMA.d.2379.0010
1148/1736	TSMA.d.2379.0005
1148/1736	TSMA.d.2379.0012
1148/1736	TSMA.d.6203.0001
1148/1736	TSMA.d.2379.0002
1148/1736	TSMA.d.2379.0006
1148/1736	TSMA.d.2379.0001
1149/1737	TSMA.d.7019.0001
1149/1737	TSMA.d.2380.0006
1149/1737	TSMA.d.2380.0008
1149/1737	TSMA.d.2380.0002
1149/1737	TSMA.d.2380.0003
1149/1737	TSMA.d.2380.0005
1149/1737	TSMA.d.2380.0004
1149/1737	TSMA.d.2380.0007
1149/1737	TSMA.d.2380.0010
1149/1737	TSMA.d.2380.0011
1149/1737	TSMA.d.2380.0009
1149/1737	TSMA.d.2380.0012
1148/1735	TSMA.d.803.0001
1150/1738	TSMA.d.2381.0003
1150/1738	TSMA.d.2381.0004
1150/1738	TSMA.d.2381.0006
1150/1738	TSMA.d.2381.0007
1150/1738	TSMA.d.2381.0008
1150/1738	TSMA.d.2381.0010

Tarih	Envanter Numarası
1150/1738	TSMA.d.2381.0011
1150/1738	TSMA.d.2381.0012
1150/1738	TSMA.d.2381.0001
1150/1738	TSMA.d.2381.0002
1150/1738	TSMA.d.2381.0009
1150/1738	TSMA.d.2381.0005
1151/1739	TSMA.d.2185.0001
1151/1739	TSMA.d.2382.0008
1151/1739	TSMA.d.2382.0012
1151/1739	TSMA.d.2382.0002
1151/1739	TSMA.d.2382.0007
1151/1739	TSMA.d.2382.0009
1151/1739	TSMA.d.2382.0001
1151/1739	TSMA.d.2382.0004
1151/1739	TSMA.d.2382.0005
1151/1739	TSMA.d.2382.0006
1151/1739	TSMA.d.2382.0003
1151/1739	TSMA.d.2382.0010
1150/1737	TSMA.d.3161.0001
1152/1740	TSMA.d.2383.0004
1152/1740	TSMA.d.8889.0001
1152/1740	TSMA.d.2383.0009
1152/1740	TSMA.d.2383.0001
1152/1740	TSMA.d.2383.0005
1152/1740	TSMA.d.2383.0002
1152/1740	TSMA.d.2383.0003
1152/1740	TSMA.d.2383.0006
1152/1740	TSMA.d.2383.0012
1152/1740	TSMA.d.2383.0007
1152/1740	TSMA.d.2383.0010
1152/1740	TSMA.d.2383.0008
1152/1740	TSMA.d.2383.0011
1153/1741	TSMA.d.2384.0012
1153/1741	TSMA.d.2384.0005
1153/1741	TSMA.d.2384.0009
1153/1741	TSMA.d.2384.0010
1153/1741	TSMA.d.4420.0001
1153/1741	TSMA.d.2384.0007
1153/1741	TSMA.d.2384.0008
1153/1741	TSMA.d.2384.0002
1153/1741	TSMA.d.2384.0004
1153/1741	TSMA.d.2384.0006
1153/1741	TSMA.d.2384.0001
1153/1741	TSMA.d.2384.0003

Tarih	Envanter Numarası
1152/1739	TSMA.d.3161.0002
1152/1739	TSMA.d.2844.0001
1154/1742	TSMA.d.2385.0005
1154/1742	TSMA.d.2385.0008
1154/1742	TSMA.d.2385.0001
1154/1742	TSMA.d.2385.0002
1154/1742	TSMA.d.2385.0004
1154/1742	TSMA.d.4127.0001
1155/1743	TSMA.d.2386.0011
1155/1743	TSMA.d.2386.0012
1155/1743	TSMA.d.2386.0010
1155/1742	TSMA.d.2844.0002
1156/1743	TSMA.d.2387.0008
1156/1743	TSMA.d.2387.0006
1156/1743	TSMA.d.2387.0001
1158/1746	TSMA.d.1103.0001
1159/1747	TSMA.d.2390.0006
1159/1747	TSMA.d.2390.0005
1159/1747	TSMA.d.2390.0003
1159/1747	TSMA.d.2390.0004
1159/1747	TSMA.d.2390.0011
1159/1747	TSMA.d.2390.0002
1159/1747	TSMA.d.2390.0007
1159/1747	TSMA.d.2390.0009

Tablo 3. Osmanlı Arşivi Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi tasnifinde 1712-1747 tarih aralığında kullanılmış battal sınıfı ebruların bulunduğu defterlerin envanteri

1126/1715	TSMA.d.2357.0010
1127/1715	TSMA.d.2358.0009
1129/1717	TSMA.d.2360.0004
1129/1717	TSMA.d.2360.0001
1138/1725	TSMA.d.2369.0001
1146/1734	TSMA.d.2377.0009
1151/1739	TSMA.d.2382.0011
1156/1743	TSMA.d.2844.0003

Tablo 4. Osmanlı Arşivi Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi tasnifinde 1712-1747 tarih aralığında kullanılmış taraklı sınıfı ebruların bulunduğu defterlerin envanteri

Sonuç

Osmanlı Arşivi Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi tasnifinde 18. yüzyıl boyunca kullanılmış 1776 defterin kabında battalla başlanan, taraklı, kır çiçeği, hatip ve kumlu sınıflarından ebru kullanılmıştır. Bu ebruların büyük çoğunluğunun üzerinde kâtip tarafından yazılmış defterlerin ait olduğu seneyi gösterir tarih bulunmaktadır. Sözkonusu dönem boyunca Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi tasnifinde karşılaşılan ebrulardan 36 ebrunun geriye dönük kullanıldığı, diğer ebruların doğrudan üzerinde ya da etiketinde yazan tarihlerle defterlerin muhtevasında bulunan tarihler dikkate alınarak Arşiv tarafından defterlere atanan tarihlerin ebruların üretildikleri tarihleri gösterdiği değerlendirilmiştir.¹¹ Bu doğrultuda, sözkonusu ebruların sınıflarına ve yıllara göre dağılımını gösteren grafikler hazırlanarak verilerin anlaşılması ve analiz sürecinin kolaylaştırılması amaçlanmıştır. Hazırlanan grafiklerin incelenmesi sonucunda, 18. yüzyılın ilk üç çeyreği boyunca birçok sene bir sınıftan ebrunun kullanım sayısının artmasının başka bir sınıftan ebrunun kullanım sayısında azalmaya sebep olması şeklinde kendini gösteren negatif korelasyonlara rastlanmıştır.

Kır çiçeği, hatip ve kumlu sınıflarından ebruları yapanları birbirinden ayırmayı kolaylaştıran; deseni oluştururken izlenen yol, renk tercihleri, desenlerin büyüklükleri ve her bir desende kullanılan renk sayısı gibi birçok ayırt edici özellik bulunabilmektedir. Bununla birlikte özellikle battal sınıf ebrularda renk tercihleri, taraklı sınıf ebrularda da kullanılan tarağın dişleri arasındaki mesafe dışında somut ayırt edici özellik bulunmamaktadır. Bunun sonucu olarak battal ve taraklı sınıflarından ebruları yapan ebrucuları birbirinden ayırt etmek ve yapanın kimliğini tespit etmek çok güçtür.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi tasnifinde karşılaşılan ebrular üzerine yapılan analizler ve bulunan negatif korelasyonlar, Hatip Mehmed Efendi'nin ustası olduğu düşünülen ebrucunun eserlerinin son defa görüldüğü 1712 ve Hatip Mehmed Efendi'nin

ilk öğrencisinin eserlerinin ilk defa görüldüğü 1747 seneleri arasındaki 35 yıllık dönemde Osmanlı Arşivi'nde kullanılan ebruların tek bir ebrucu tarafından yapıldığını göstermektedir. Bu ebrucunun da Hatip Mehmed Efendi olduğu değerlendirilmiştir. Bu çıkarımın bir sonucu olarak 1712-1747 yılları arasında Hatip Mehmed Efendi'nin ürettiği battal ve taraklı sınıf ebruların envanteri tablolar hâlinde sunulmuştur.

Kaynakça

I. Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivleri (BOA)

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, Defter (TS.MA.d) 7460, 2090, 2357, 3112, 2179, 2358, 2358, 2903, 2605, 2359, 2360, 2361, 2003, 2364, 2006, 2365, 1432, 2365, 2366, 2368, 2369, 9081, 2370, 2521, 2371, 2372, 2213, 2184, 2211, 2374, 2374, 2375, 2210, 2212, 2376, 2377, 2215, 78, 2214, 2378, 4943, 6144, 2379, 6203, 7019, 2380, 803, 2381, 2382, 3161, 2383, 8889, 2384, 4420, 3161, 2385, 4127, 2386, 2844, 2387, 1103, 2390, 2357, 1419

II. Araştırma ve İncelemeler

Babaoğlu, T. Alparslan. *Osmanlı Ebru Tarihi ve Sanatçıları (16.-18. Yüzyıllar)*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2024.

Benson, Jake. "Historical References to Paper Marbling in East Asia", *Society of Marbling, 2005 Annual*. (2005): 7-10.

Benson, Jake. "The Art of Abri: Marbled Alum Leaves, Drawings and Paintings of the Deccan", *Sultan's of Deccan India, 1500-1700, Opulence and Fantasy*. (2015), 157-169.

Derman, M. Uğur. *Türk Sanatında Ebru*. İstanbul: AK Yayınları, Türk Süsleme Sanatları Serisi: 5, 1977.

Easton, P. Jane. *Marbling A History and A Bibliography*. Los Angeles: Dawson's Book Shop, 1982.

Ünal, Uğur. *Arşivçiliğimizin 100 Yılı 1846-1945*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2022.

Wolfe, Richard J. *Marbled Paper, Its History, Techniques and Patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1991.

11 Babaoğlu, *Osmanlı Ebru Tarihi ve Sanatçıları (16-18. Yüzyıllar)*, 79.